

Стець О. М.,

к. ю. н., доцент, доцент кафедри конституційного,
міжнародного та приватного права

Криворізького факультету

Національного університету

“Одеська юридична академія”

(м. Кривий Ріг, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4211-2687>

УДК 341.222:342(477)

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МОРСЬКОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню сучасного правового режиму морського кордону України. Автор розглядає загальні засади визначення морської ділянки державного кордону, правовий статус та режим територіального моря України, режим морського кордону України, порядок мирного проходження територіальним морем України, особливості прикордонного режиму та охорони морської ділянки державного кордону України.

Ключові слова: кордон, державний кордон, територіальне море, режим державного кордону, Україна.

Oleg Stets. Legal Regime of the Maritime Border of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the study of the modern legal regime of the maritime border of Ukraine. The author considers the general principles of the definition of the maritime area of the state border, the legal status and the regime of the territorial sea of Ukraine, the regime of the sea border of Ukraine, the procedure for peaceful passage of the territorial sea of Ukraine, the features of the border regime and the protection of the maritime section of the state border of Ukraine.

Key words: a border, a state border, territorial sea, a state border regime, Ukraine.

Стець О. Н. Правовой режим морской границы Украины. – Статья.

Статья посвящена исследованию современного правового режима морской границы Украины. Автор рассматривает общие принципы определения морского участка государственной границы, правовой статус и режим территориального моря Украины, режим морской границы Украины, порядок мирного прохода тер-

риториальным морем Украины, особенности пограничного режима и охраны морского участка государственной границы Украины.

Ключевые слова: граница, государственная граница, территориальное море, режим государственной границы, Украина.

Вступ

Питання делімітації морських кордонів та підтримання їх правового режиму у всі часи були одними з фундаментальних для держав, що формувалися та виборювали права на власні території. Державна територія в широкому сенсі – це територія, що належить певній державі. Від території інших держав вона відокремлюється державним кордоном. До складу державної території належать: суша (материкова частина держави з анклавами та острови); територіальне море (прибережна смуга моря певної ширини); надра у межах технічної досяжності та повітряний простір (Енциклопедичний словник з державного управління 2010, с. 45). Територія є матеріальною основою та просторовими межами публічної влади, формою виявлення народного суверенітету та самоорганізації громадянського суспільства (Орзіх, 2005, с. 20). Різноманітні аспекти приналежності прибережних та значно віддалених від суходолу морських просторів впродовж розвитку людських цивілізацій часто ставали причинами воєн та підставами скликання багатьох міжнародних конференцій новітнього часу. Норми про державне управління та поширення юрисдикції держав на прибережні морські простори зазвичай закріплюються в конституціях, а одним із елементів захисту суверенітету держав, їх територіальної цілісності є система належного правового регулювання суспільних відносин, зокрема у сфері державних кордонів (Царенко, 2012, с. 351). Не є виключенням і Україна, відповідно до ст. 13 Конституції, “Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об’єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією”. Це право власності визнається особливою формою власності (Крусян, 2010, с. 225).

Такий важливий елемент державного та суспільного життя держав як перебування на узбережжі океанів, морів, великих судноплавних рік пришвидшує їх прогресивний розвиток, забезпечує стале

економічне та політичне зростання, а в історичній ретроспективі – саме приморське розташування обумовило становлення потужних морських держав світу (Велика Британія, Іспанія тощо) та здійснення з часом Великих географічних відкриттів. Вільний вихід до моря багато в чому обумовив становлення та розквіт і стародавніх, і сучасних народів. За такого вагомого значення, у всі часи важливим було також і здійснення ефективної охорони морських кордонів прибережних держав, забезпечення дотримання їх режиму, а також вирішення конфліктів і притягнення до відповідальності винних у порушеннях встановлених правил. Невипадково найзапекліші наукові та політичні дискусії, що точилися з часів середньовіччя аж до кінця ХХ ст., стосувалися саме морських кордонів прибережних держав – визначення ширини територіального моря, зовнішня межа якого саме і є державним морським кордоном прибережної країни. Досягти консенсусу стало можливим лише у 1982 році з прийняттям Конвенції ООН з морського права (далі – UNCLOS'82), відповідно до норм якої, кожна держава має право встановлювати ширину свого територіального моря до межі, що не перевищує 12 морських миль, які відмірюються від вихідних ліній, визначених відповідно до цієї Конвенції (ст. 3).

Дійсно, встановлення чіткого кордону – головне завдання кожної країни світу. Кордон визначає суверенне право держави на організацію власної політичної та соціально-економічної системи. Як головна складова національної безпеки, виконує важливі функції охорони території, контролю нелегальної міграції, контрабанди й переміщення злочинних угруповань. Кордон – це обов'язковий елемент, що сприяє формуванню єдиного державно-територіального організму (Романуха, 2009, с. 110). Сьогодні особливо актуальними є питання, пов'язані з забезпеченням режиму морського кордону України, відновленням прав України як прибережної держави у значних за розмірами прибережних морських водах, адже анексія Кримського півострова, ускладнення у використанні Азовського моря та Керченської протоки, наявність неконтрольованих Україною частин морського узбережжя Донецької області значно ускладнюють процес підтримання встановлених тут Україною режимних правил. Зазначене обумовило обрання мети цього дослідження – визначення сучасного правового режиму морського кордону України та окремих проблем його правового забезпечення. Робота базується на наукових розвідках у царині конституційного (М. П. Орзіх, А. Р. Крусян), адміністративного (С. В. Ківалов, Є. В. Додін), морського

(Т. В. Аверочкіна, С. О. Кузнецов, В. В. Серафімов) та міжнародного (Б. В. Бабін, Ю. В. Боброва, А. Л. Колодкін, В. М. Гуцуляк) права, враховує новітні тенденції у організаційно-правовому забезпеченні вирішення складених кризових ситуацій у сфері здійснення діяльності в прибережних акваторіях України.

I. Морська ділянка державного кордону та територіальне море України

Відповідно до ст. 3 Закону України від 04.11.1991 р. “Про державний кордон України” (далі – Закон), державний кордон України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, на морі встановлюється по зовнішній межі територіального моря України. Визначення останнього міститься у ст. 5 цього ж Закону: “До територіального моря України належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з’єднують відповідні точки. ... В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватись міжнародними договорами України, а при відсутності договорів – відповідно до загально визначених принципів і норм міжнародного права”.

Дійсно, територіальне море і є тією водною (морською) територією держави, що перебуває під її суверенітетом, який здійснюється тут у повному обсязі, але, відповідно до ст. 2 UNCLOS’82, з урахуванням цієї Конвенції та інших норм міжнародного права. Зазначене відрізняє територіальне море від внутрішніх морських вод держави, які фізично входять до його складу, проте, маючи такий самий правовий статус, здійснення суверенітету тут не підпорядковане нормам міжнародного права, а правовий режим не передбачає права мирного проходження для суден під іноземними прапорами, що є основною характерною рисою правового режиму, передбаченого для територіального моря нормами UNCLOS’82. Таким чином, правовий режим зазначених прибережних морських просторів є різним за однакового правового статусу – визнання їх морською територією прибережної держави з поширенням на неї суверенітету та юрисдикції цієї держави (Боброва, Гуцуляк, Колодкін, 2007, с. 64).

Загальна площа територіального моря України становить 29 454 км² (Льодовиковий період у заповідній справі, 2014, с. 31), а загальна

довжина морського кордону України – 1355 км, з них по Чорному морю – 1056,5 км. (Територіальне море України, 2018). Азовське море та Керченська протока, відповідно до двостороннього Договору між Україною та Російською Федерацією 2003 р., історично є внутрішніми водами цих держав (ст. 1). Цією двосторонньою угодою також передбачається договірний порядок розмежування Азовського моря лінією державного кордону між державами, а також врегулювання питань, що стосуються акваторії Керченської протоки. Проте досі відповідних домовленостей не досягнуто і у цих акваторіях морські державні кордони не визначено. Відсутність упродовж тривалого часу суттєвого прогресу між Україною і РФ з питань Азово-Керченського врегулювання не дозволяє належним чином підтримувати режим державного кордону в акваторії, створює суттєві перешкоди у процесі впровадження господарської діяльності в регіоні, а також не дозволяє ефективно протидіяти протиправній діяльності та забезпечувати безпеку судноплавства в Азово-Керченській акваторії (Сіцинський, 2014, с. 155). Ускладненню сприяє також криза, яка склалася навколо анексованого Кримського півострова та його прибережних морських вод, а також у зв'язку з фактичною неможливістю здійснення прав України як прибережної держави у цих водах, їх обмеженнями у Керченській протоці (Керч-Єнікальському каналі) та Азовському морі.

Маємо також пригадати, що Азовське море у прийнятому під час проведення Першої (Женевської) конференції ООН 1958 р. з морського права Меморандумі Секретаріату ООН щодо історичних вод було визнано історичними водами, але на той час його узбережжя належали однієї державі та необхідність його розмежування була відсутня. Крім того, незважаючи на поступове дослідження в межах ООН питань, пов'язаних з історичними водами (у 1962 р. було підготовлене Дослідження “Юридичний режим історичних вод, включаючи історичні затоки”), досі ці документи не покладені в основу міжнародної угоди (Аверочкина, 2013, с. 85) і проблематика історичних вод, зокрема правових підстав та механізмів їх встановлення на міжнародному рівні не визначена і залишена на розсуд прибережних держав. А згаданий договір та зазначення в ньому про історичність належності вод Азовського моря і Керченської протоки до категорії внутрішніх вод є одним з прикладів встановлення такого статусу для морських акваторій, а також їх виключення (завдяки цьому статусу) з-під дії норм міжнародного права (Кузнецов, Аверочкина, 2017, с. 42).

Вочевидь, у цій ситуації повна невизначеність меж як між внутрішніми водами України та РФ в Азовському морі, так і між підконтрольними Україні та підконтрольними агресору українськими внутрішніми водами Азова, розташованими поблизу Криму, Арабатської стрілки та Новоазовського району Донецької області, залишає агресору широке поле для провокацій і маніпуляцій, зокрема з залученням торговельних суден під прапором третіх держав або проти таких суден, з використанням “ДНР”, “ІГЛ” та інших терористичних організацій (Бабін, Плешко, 2017, с. 28).

II. Загальні засади правового режиму морського кордону України

Загальні засади правового режиму морського кордону України визначені у Законі, відповідно до ст. 8 якого, режим державного кордону України – це порядок перетинання державного кордону України, плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них, утримання державного кордону України, провадження робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України.

Морське сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства і міжнародних договорів України, а також поза пунктами пропуску через державний кордон України у випадках, визначених законодавством. Пункт пропуску через державний кордон України – це спеціально виділена територія у морських та річкових портах з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Відповідно до норм Положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18.08.2010 р. № 751, межі території та акваторії пункту пропуску, пункту контролю для морського сполучення на території та акваторії морського порту визначаються і затверджуються наказом начальника адміністрації морського порту (на території морського рибного порту – наказом начальника

морського рибного порту, а на території морських терміналів – власниками морських терміналів) за погодженням з начальником органу охорони державного кордону, у зоні відповідальності якого перебуває пункт пропуску, пункт контролю, та начальником відповідного митного органу. Пункти пропуску через державний кордон, відкриті до набрання чинності Законом України “Про морські порти України” на територіях знаходження підприємств морського транспорту, на які на день набрання чинності цим Законом поширюється визначення терміна “морський термінал”, продовжують функціонувати в межах територій відповідних морських портів.

У пунктах пропуску діє відповідний правовий режим – порядок перебування і пересування всіх осіб і транспортних засобів у межах території морських і річкових портів, відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов’язаної з пропуском через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів. У приміщеннях і місцях, де здійснюється прикордонний контроль, Державна прикордонна служба України встановлює додаткові режимні правила, що регламентують порядок допуску в них осіб, які беруть участь у контролі та обслуговуванні пасажирів і транспортних засобів закордонного прямування, відправленні з пунктів пропуску транспортних засобів, що вибувають за кордон і прибувають в Україну, а також інші обмеження для запобігання незаконному перетинанню державного кордону України (Закон про державний кордон).

Також Законом встановлено, що іноземні невійськові судна і військові кораблі, які зайшли до територіального моря України з порушенням встановлених правил заходження в ці води, є порушниками режиму державного кордону (порушниками державного кордону України). Іноземні підводні човни та інші підводні транспортні засоби є порушниками державного кордону України і в тих випадках, коли вони перетинають державний кордон України в підводному положенні або перебувають у цьому положенні під час плавання та перебування в територіальному морі України. Порушенням державного кордону України є також перетинання його будь-якими технічними або іншими засобами без відповідного на те дозволу чи з порушенням встановленого порядку. При цьому, не є порушеннями правил перетинання державного кордону України вимушене перетинання державного кордону особами, транспортними засобами на суші, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальне

море України, вчинені в стані крайньої необхідності, а також за інших вимушених обставин.

III. Мирне проходження територіальним морем України

Витоки правового інституту мирного проходження територіальним морем прибережної держави належать до часів середньовіччя, у ті часи таке право передбачало можливість вільного заходження до прибережних вод суден дружніх держав у пошуку притулку, допомоги, захисту тощо. Незважаючи на те, що впродовж століть різниця між внутрішніми водами і територіальним морем не проводилася, цей інститут отримав широку підтримку в національних законодавствах, забезпечувався прибережними країнами, широко застосовувався у їх водах та згодом увійшов до міжнародних морських угод XX ст., але став притаманним правовому режиму саме територіального моря, а не внутрішніх вод, встановлення режиму яких належить до внутрішніх справ лише прибережної держави.

Відповідно до ст. 13 Закону, мирне проходження через територіальне море України здійснюється з метою його перетинання без заходження у внутрішні води України або з метою проходження у внутрішні води і порти України чи виходу з них у відкрите море. Проходження вважається мирним, якщо при цьому не порушується мир, а також правопорядок або безпека України. Іноземні невійськові судна та військові кораблі користуються правом мирного проходження через територіальне море України відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України. Іноземні невійськові судна, здійснюючи мирне проходження, повинні прямувати звичайним навігаційним курсом або курсом, рекомендованим компетентними органами України, а також морськими коридорами або відповідно до схем поділу руху, які вказуються на морських картах, опублікованих у встановленому порядку. Капітан іноземного невійськового судна, яке порушило правила мирного проходження, несе відповідальність згідно з законодавством України. Іноземні військові кораблі, а також підводні транспортні засоби здійснюють мирне проходження через територіальне море України в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. При цьому підводні човни, інші підводні транспортні засоби повинні йти на поверхні і під своїм прапором. У разі недодержання законодавства України, що стосується проходу іноземного невійськового судна або військового корабля (підводного човна, іншого

підводного транспортного засобу) через територіальне море України, та нехтування звернутою до них вимогою про необхідність додержання законодавства компетентні органи України вправі зажадати від судна (корабля) негайно залишити територіальне море України.

Відповідно до Правил плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, на рейдах та в портах України іноземних військових кораблів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.1996 № 529 (далі – Правила), іноземні військові кораблі зобов'язані додержувати правил радіозв'язку, навігаційних, санітарних та інших правил. У разі вимушеного недодержання іноземним військовим кораблем правил плавання і перебування в територіальному морі України командир іноземного військового корабля повинен негайно повідомити про це адміністрацію найближчого порту України. Під час плавання і перебування в територіальному морі України іноземні військові кораблі повинні користуватися послугами лоцманської і криголамної служби в тих районах, де лоцманське та криголамне проведення є обов'язковим. У територіальному морі України іноземні військові кораблі не повинні заходити до тих районів, в яких забороняється їх плавання і перебування. У разі недодержання законів і правил України командиру іноземного військового корабля (загону) ставляться вимоги щодо необхідності їх додержання, а у разі ігнорування такої вимоги йому може бути запропоновано негайно залишити територіальне море України (пп. 4-7 Правил).

Визначені у Правилах норми про мирне проходження іноземних військових кораблів відповідають Закону та UNCLOS'82 і передбачають, що таке проходження є мирним, якщо ним не порушується мир, а також правопорядок або безпека України. Воно має бути безперервним і швидким, може включати зупинку і стоянку на якорі, пов'язані із звичайним плаванням або необхідні внаслідок непереборної сили чи лиха, або з метою надання допомоги особам, суднам чи літальним апаратам, які перебувають у небезпеці чи зазнали лиха (п. 10 Правил).

У Правилах міститься перелік видів діяльності, що забороняються до вчинення іноземним військовим кораблям при здійсненні мирного проходження (загроза силою або її застосування проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності України чи якимось іншим чином на порушення принципів міжнародного права, відображених у Статуті ООН; будь-які маневри або навчання із зброєю будь-якого виду; будь-який акт, спрямований на збирання інформації

на шкоду обороні або безпеці України тощо), які ґрунтуються та відповідають положенням UNCLOS'82. Наявність норм з переліком дій, що характеризують проходження іноземного військового корабля у якості “немирного”, у Правилах, затверджених в Україні у 1996 р., і які по суті є тотожними правилам, закріпленим у UNCLOS'82, пояснюється тим, що Україна ратифікувала цю Конвенцію лише через 3 роки – у 1999 р. (Закон про ратифікацію, 1999), а діюча на той час стосовно України Конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958 р. таких правил не містила.

Іноземні невійськові судна під час плавання і перебування в територіальному морі України також зобов'язані додержувати правил радіозв'язку, навігаційних та інших правил. У разі вимушеного заходження в територіальне море України або у разі вимушеного недодержання правил плавання і перебування в цих водах такими суднами має бути повідомлено про це адміністрацію найближчого порту України. Будь-яка промислова, дослідна і пошукова діяльність іноземних невійськових суден та військових кораблів у територіальному морі України забороняється, за винятком випадків, коли така діяльність здійснюється з дозволу компетентних органів України або на підставі міжнародних договорів України. Крім того, у територіальному морі України рішенням компетентних органів України можуть бути встановлені райони, в яких тимчасово забороняється плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів.

Судноплавство та інші види використання морських просторів у межах територіального моря провадяться відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України і здійснюються таким чином, щоб забезпечувався належний порядок на державному кордоні України. Компетентними органами України за погодженням з органами Державної прикордонної служби України з урахуванням місцевих умов устанавлюється порядок здійснення всіх видів господарської діяльності на державному кордоні України. У разі загрози поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб на території України або іноземної держави сполучення через державний кордон України на загрожуючих ділянках за рішенням Кабінету Міністрів України може бути тимчасово обмежено чи припинено, або встановлено карантин для людей, тварин, вантажів, насінного, садивного матеріалу та іншої продукції тваринного і рослинного походження, що перетинають державний кордон України. (ст. 15-19 Закону).

Аналіз норм Закону та Правил плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, на рейдах та в портах України іноземних військових кораблів, якими визначено правила мирного проходження, засвідчив існування термінологічної неузгодженості у позначенні мирного проходження в Законі (“прохід”) та Правилах (“проходження”), на яку було звернено увагу Т.В. Аверочкіною у монографії “Юрисдикція України в прибережних водах: адміністративно-правовий вимір”. Маємо цілком підтримати висловлені авторкою пропозиції щодо необхідності приведення до одноманітності термінології діючого законодавства та визначити цей вид діяльності саме як “мирне проходження” (Аверочкіна, 2018б, с. 238).

Отже, головною характерною рисою правового режиму територіального моря України та перетинання морської ділянки державного кордону України є можливість здійснення мирного проходження для суден під іноземними прапорами, заборона до вчинення певних дій та, звісно, повідомлення засобами зв’язку про характер і процес проходження, що є одним з елементів додержання встановлених Україною правил радіозв’язку, навігаційних та інших правил.

IV. Прикордонний режим

Відповідно до Закону, з метою забезпечення на державному кордоні України належного порядку Кабінетом Міністрів України встановлюється прикордонна смуга, а також можуть установлюватися контрольовані прикордонні райони. Контрольовані прикордонні райони встановлюються, як правило, в межах території району, міста, селища, сільради, прилеглої до державного кордону України або до узбережжя моря, що охороняється органами Державної прикордонної служби України. До контрольованого прикордонного району включаються також територіальне море України, внутрішні води України і частина вод прикордонних річок, озер та інших водойм України і розташовані в цих водах острови.

У прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі встановлюється прикордонний режим, який регламентує правила в’їзду, перебування, проживання, пересування громадян України та інших осіб, провадження робіт, обліку та тримання на пристанях, причалах і в пунктах базування самохідних та несамохідних суден, їх плавання та пересування у внутрішніх водах України. Порядок обліку і тримання самохідних та несамохідних суден на пристанях, причалах

і в пунктах базування, їх плавання і пересування в територіальному морі і внутрішніх водах України поширюється і на територію району, міста, селища, сільради, що прилягає до державного кордону України або до узбережжя моря, яке охороняється органами Державної прикордонної служби України, де прикордонну смугу та контрольований прикордонний район не встановлено. Дозвіл на в'їзд, перебування, проживання, провадження робіт і пропуск у прикордонну смугу дає і здійснює Державна прикордонна служба України. У необхідних випадках за її рішенням можуть запроваджуватися додаткові тимчасові режимні обмеження на в'їзд і провадження робіт у прикордонній смузі.

Положенням про прикордонний режим, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 р. № 1147, визначається порядок обліку та тримання на об'єктах базування маломірних суден, інших плавзасобів, їх плавання та пересування у територіальному морі та внутрішніх водах. Так, п. 33 Положення передбачається, що маломірні судна, інші плавзасоби можуть виходити (крім засобів розваг на воді, які виходять на відстань до 2 морських миль) у територіальне море України згідно з інструкціями про порядок обліку та випуску маломірних суден, інших плавзасобів у територіальне море України за умови завчасного, не пізніше ніж за одну годину до виходу, інформування адміністраціями об'єктів базування, які ними обліковуються, відповідних підрозділів Державної прикордонної служби, у зоні відповідальності яких вони перебувають. А згідно з п. 36, під час плавання і перебування торговельних та маломірних суден, інших плавзасобів у територіальному морі та внутрішніх водах забороняється їх підхід до іноземних та українських суден закордонного прямування (крім випадків, пов'язаних із стихійним лихом, аварією та катастрофою, за умови завчасного інформування капітаном (судноводієм, стерновим-мотористом) або власником торговельного та маломірного судна, іншого плавзасобу підрозділу Державної прикордонної служби, у зоні відповідальності якого буде здійснюватися підхід, але не пізніше здійснення таких заходів).

Порядком здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 р. № 48, передбачаються основні напрями координації Адміністрацією Держприкордонслужби діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування,

що здійснюють різні види контролю у пунктах пропуску через державний кордон або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон відповідно до Закону. Так, зокрема, п. 3 цього Порядку визначено сфери діяльності кожного з органів, що здійснюють контрольні та забезпечувальні функції у пунктах пропуску через державний кордон (Адміністрації Держприкордонслужби, ДФС, Мінінфраструктури тощо) а п. 4 закріплено координуючі функції Адміністрації Держприкордонслужби та її структурних підрозділів у діяльності відповідно центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань: організації та здійснення пропуску через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів; додержання усіма невійськовими суднами і військовими кораблями встановленого порядку плавання та перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, а також у частині вод прикордонних річок, озер та інших водойм, що належать Україні; провадження різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні у межах прикордонної смуги; додержання прикордонного режиму в прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі, режиму в пунктах пропуску через державний кордон; врегулювання прикордонних інцидентів на державному кордоні; залучення громадян України на добровільних засадах до участі в охороні державного кордону.

Рішення Адміністрації Держприкордонслужби та інших органів управління Державною прикордонною службою України, прийняті в межах їх повноважень і зареєстровані в органах системи Мін'юсту в установленому порядку, обов'язкові для виконання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами (п. 6 Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні).

У нормах цього Порядку також мають місце окремі вади нормотворчої техніки. Так, у п. 6 – “4. *Адміністрація* Держприкордонслужби та *його* структурні підрозділи ...” (*тут і далі курсив автора. – О.С.*); у п. 1 – “Цей Порядок визначає основні напрями координації Адміністрації Держприкордонслужби діяльності...”. Вірогідно, ці неузгодженості виникли у тексті Порядку при заміні слова “Держкомкордон” словами “Адміністрація Держприкордонслужби”

згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 04.09.2003 р. № 1402 “Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України та визнання такими, що втратили чинність, постанов Кабінету Міністрів України від 2 червня 1998 р. № 789 та від 11 липня 2002 р. № 984” і потребують виправлення.

V. Охорона морської ділянки державного кордону України

Морською доктриною України до 2035 р. (Постанова про затвердження Морської доктрини України, 2009) одним з основних завдань державної морської політики визначено розв’язання завдань, покладених на Військово-Морські Сили Збройних Сил України і Морську охорону Держприкордонслужби, на рівні, достатньому для участі у забезпеченні територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності України, непорушності її державного кордону на морі та захисту інших національних інтересів у сфері морської і військово-морської діяльності держави. Забезпечення територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності України, непорушності її державного кордону на морі визнано Доктриною одним з основних принципів реалізації державної морської політики України. При цьому, зміни у політичному житті України, тимчасова окупація окремих її територій та ускладнення судноплавства в Азовському регіоні з особливою актуальністю поставили на порядок денний оновлення Морської доктрини України, прийнятої ще у 2009 році. На це звертає увагу народний депутат України, академік С.В. Ківалов, зазначаючи, що ще в травні 2015 року, був підписаний Указ Президента України “Про Стратегію національної безпеки України”. Документом введено в дію рішення РНБО про затвердження проекту відповідного документа. Згідно з Указом, уряд був зобов’язаний в 3-х місячний термін затвердити нову редакцію Морської доктрини України, проте досі цей програмний документ не оновлений (Сергій Ківалов: нова Морська доктрина України має бути прийнята негайно, 2018; Морская доктрина Украины обеспечит эффективную политику государства в области морской деятельности, 2018).

Наприкінці 2017 – початку 2018 року розпочалося оновлення ще одного програмного документа морської галузі України – Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року (далі – Стратегія). У результаті проведених робіт з оновлення Стратегії, 23 березня 2018 р. її проект було представлено Адміністрацією

морських портів України мерам портових міст (АМПУ представила проект Стратегії розвитку портів мерам портови міст, 2018). Цілі оновленої Стратегії – поліпшення сервісу в морських портах, збалансований розвиток потужностей, збільшення пропускної здатності портової інфраструктури, створення умов для залучення приватних інвестицій (Серафімов, 2018, с. 431).

Цими програмними документами в остаточному результаті мають бути визначені основні напрями сучасної морської політики України з урахуванням нових викликів та загроз, з приділенням основної уваги питанням відновлення прав України як прибережної держави у Чорноморсько-Азовському регіоні з чітко встановленими та ефективно охоронюваними морськими кордонами.

Охорона державного кордону України є невід’ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України (ст. 3 Закону).

Охорона державного кордону України на морі покладається на Державну прикордонну службу України, а в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря – на Збройні Сили України (ст. 27 Закону). Надійна охорона державного кордону України на морській ділянці визнається пріоритетним завданням оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України (Мазур, 2017, с. 141). Безпосередньо охорона державного кордону на морі покладається на загони Морської охорони Державної прикордонної служби України, а також на прикордонні загони, ділянка відповідальності яких включає відповідну акваторію (Захарчук, 2017, с. 71).

Відповідно до ст. 9 Закону України від 03.04.2003 р. “Про Державну прикордонну службу України”, Морська охорона Державної прикордонної служби України здійснює: охорону державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходженням іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебуванням у них; охорону суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та

контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цій зоні інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій. До складу загону морської охорони входять кораблі, катери та судна забезпечення.

Як зазначає Д. Захарчук, сьогодні існує низка факторів, які обумовлюють порядок охорони державного кордону на морській ділянці, здійснення оперативно-службової діяльності зазначених прикордонних загонів. Основними з них є тимчасова окупація Кримського півострова, незавершеність питань договірно-правового оформлення морської ділянки державного кордону, наявність конфліктів між окремими державами Чорноморського басейну, контрабанда кримінального й економічного характеру, нелегальна міграція, незаконний видобуток біологічних та мінеральних ресурсів у виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі України (Захарчук, 2017, с. 71).

Органи Державної прикордонної служби України при виконанні покладених на них завдань щодо іноземних і українських невійськових суден у територіальному морі України здійснюють заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення та застосовують заходи адміністративної відповідальності (Аверочкіна, 2018а, с. 48). Зокрема, відповідно до Закону, вони мають право: 1) запропонувати судну показати національний прапор, якщо його не піднято, провести опит про цілі заходження судна у води України; 2) запропонувати судну змінити курс, якщо він веде в закритий для плавання район; 3) зупинити судно і провести його огляд, якщо воно не відповідає на сигнал опиту, перебуває в закритому для плавання районі, порушує інші правила заходження у води України, плавання і перебування в них, а також займається промисловою та іншою діяльністю на порушення законодавства України, міжнародних договорів України; 4) поміщати на судно в необхідних випадках прикордонний наряд для супроводження судна в порт або з порту до державного кордону України; 5) знімати з судна і затримувати осіб, які вчинили злочин і підлягають кримінальній відповідальності за законодавством України, передавати цих осіб органам досудового розслідування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України; 6) переслідувати і затримувати у відкритому морі судно, яке зайшло в територіальне море України з порушенням встановлених правил, або судно, яке порушило закони чи правила плавання і перебування у водах України, до заходження його в територіальне море своєї країни

або третьої держави в разі, якщо переслідування почато в територіальному морі України і велося безперервно.

Іноземне невійськове судно, яке перебуває в територіальному морі України, затримується органами Державної прикордонної служби України та конвоюється в найближчий порт або інший відповідний пункт у випадках, якщо: 1) судно на шкоду безпеці України займається збиранням інформації або чинить будь-який інший акт, ворожий Україні; 2) судно перебуває у районі, оголошеному компетентними органами України у встановленому порядку тимчасово закритим для плавання; 3) судно незаконно займається будь-якою промисловою, дослідницькою або пошуковою діяльністю, скиданням і захороненням речовин, шкідливих для здоров'я людей або живих ресурсів вод, чи інших відходів і матеріалів; 4) судно провадить висадку чи посадку людей, вивантаження чи навантаження вантажів у не встановлених для цього місцях або у встановлених місцях, але без дозволу компетентних органів України тощо.

Рішення про затримання іноземного невійськового судна приймається Державною прикордонною службою України після його огляду. При цьому судно, яке допустило зазначені порушення, затримується органами Державної прикордонної служби України, якщо встановлено факт навмисного порушення або якщо судно завдає шкоди безпеці чи іншим інтересам України. Органи Державної прикордонної служби України мають право затримати і українське невійськове судно, яке допустило зазначені порушення і конвоювати його до найближчого порту або іншого відповідного пункту. Затримані іноземні невійськові судна передаються у встановленому порядку уповноваженим представникам відповідних іноземних держав, або видворяються за межі територіального моря України, або у випадках, передбачених законодавством України, конфіскуються за рішенням суду (ст. 27-29, 31, 32 Закону).

Так, 31 грудня 2017 року Військово-Морськими Силами Збройних Сил України у взаємодії з Військовою контррозвідкою Служби безпеки України та Державною прикордонною службою України була припинена спроба контрабанди морем: у територіальному морі України було виявлено судно під прапором Танзанії, яке обґрунтовано підозрювалося у перевезенні незаконних вантажів та слідувало маршрутом Очамчира (Грузія, невизнана Республіка Абхазія) – Варна (Болгарія). Судно-порушник було виявлено технічними засобами спо-

стереження в межах територіального моря України і на виклик не відповідало, у зв'язку з чим ракетним катером “Прилуки” було розпочате його переслідування. З часом судно-порушник вийшло на зв'язок та було опитано згідно з встановленими процедурами, але вимог зупинитися не виконало. Лише після відкриття попереджувального вогню по курсу судна ракетним катером “Прилуки” воно було зупинено та відконвойовано до порту Одеса. На затриманому судні було виявлено 1737 ящиків цигарок без акцизних марок. Документи на цей вантаж були відсутні (В Черном море задержали иностранное судно с контрабандой, 2018; Катер ВМС Украины открыл огонь из артиллерии, преследуя судно-нарушитель, 2018).

Маємо також зазначити, що Законом України від 22.06.2000 р. “Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону” визначена можливість участі громадян та їх об'єднань в охороні державного кордону. Крім того, як зазначає В.Л. Зьолка, згідно з зазначеним Законом громадським формуванням делеговано владні повноваження щодо забезпечення правопорядку у сфері охорони державного кордону, що є виключенням з правила, закріпленого в ч. 4 ст. 4 Закону України “Про громадські об'єднання”, де зазначено, що “громадським об'єднанням не можуть надаватися владні повноваження, крім випадків, передбачених законом” (Зьолка, 2014, с. 64). Також постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2000 р. № 1872 затверджено Типовий статут громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описи зразків бланка посвідчення і нарукавної пов'язки члена такого формування. Більшість визначених законодавством адміністративних повноважень у сфері охорони державного кордону громадські організації реалізують спільно та під контролем органів Держприкордонслужби (Зьолка, 2014, с. 66).

Висновки

Отже, аналіз сучасного правового режиму морського кордону України та його правового забезпечення свідчить, що в Україні законодавство у сфері встановлення режимних правил прибережних акваторій та морської діяльності є добре проробленим, визначає всі аспекти забезпечення режиму державного морського кордону, передбачаючи норми про мирне проходження, координацію дій з охорони кордонів і містить норми про забезпечення участі в них громадян та їх об'єднань, але все ж окремі питання досі залишаються

невизначеними та потребують концептуальних змін та оновлення на рівні програмних документів, делімітації державних морських кордонів, розмежування прибережних морських просторів і відпрацювання нормотворчої техніки.

ЛІТЕРАТУРА

- Аверочкина, Т.В. (2013). “Исторические воды” и “исторические заливы”: проблема определения понятий. *Юридическая наука*, 1, 83 -87.
- Аверочкина, Т.В. (2018а). Адміністративний примус у прибережних водах України. *Lex Portus*, 1, 44-61.
- Аверочкина, Т.В. (2018б). *Юрисдикція України в прибережних водах: адміністративно-правовий вимір*. Одеса: Видавничий дім “Гельветика”.
- АМПУ представила проект Стратегії розвитку портів мерам портових міст. *Офіційний сайт Адміністрації морських портів України*. <<http://www.uspa.gov.ua/ru/pres-tsentr/novini/novini-ampu/15994-ampu-predstavila-proekt-strategiji-rozvitku-portiv-meram-portovikh-mist>> (2018, березень, 23).
- Бабін, Б.В., Плешко, Е.А. (2017). До питання про відновлення прав України як прибережної держави в Чорному та Азовському морях. *Lex Portus*, 4, 22-30.
- Боброва, Ю.В., Гуцуляк, В.Н., Колодкін, А.Л. (2007). *Мировой океан. Междунaродно-правовой режим. Основные проблемы*. М.: Статут.
- В Чорном морі задержали інострaнне судно с контрабандой. *Фокус*. <<https://focus.ua/country/388273/>> (2018, январь, 1).
- ВМС ЗС України. *Офіційна сторінка у соціaльній мережі Facebook*. <https://www.facebook.com/pg/navy.mil.gov.ua/posts/?ref=page_internal> (2018, січень, 1).
- Закон про державний кордон України 1991* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 1992, 2, 5.
- Закон про Державну прикордонну службу України 2003* (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 17, 740.
- Закон про морські порти 2012* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 2013, 7, 65.
- Закон про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року 1999* (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*. 1999. № 24. Ст. 1088.
- Закон про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону 2000* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 40, 338.
- Захарчук, Д. (2017). Обґрунтування основних напрямів наукових досліджень охорони державного кордону на морській ділянці та виключної (морської) економічної зони України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*, 2, 70-84.
- Зьолка, В.Л. (2014). Адміністративно-правовий статус об'єднань громадян як суб'єктів охорони державного кордону України. *Наука і правоохорона*, 2(24), 62-70.

Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки 2003 (Україна, Російська Федерація). *Офіційний вісник України*, 2004, 22, 1539.

Катер ВМС України открыл огонь из артиллерии, преследуя судно-нарушитель. <<http://real-vin.com/kater-vms-ukrainy-otkryl-ogon-izartillerii-presleduja-sudno-narushitel>> (2018, январь, 2).

Крусян, А.Р. (2010). *Сучасний український конституціоналізм*. К.: Юрінком Інтер.
Кузнецов, С.О., Аверочкіна, Т.В. (2017). Протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства: окремі аспекти визначення правового статусу та режиму. *Lex Portus*, 4. 31–47.

Льодовиковий період у заповідній справі (огляд ситуації у заповідній справі в Україні у 2013 р.). *Екологія. Право. Людина*, 2014, 21–22 (61–62).

Мазур, В. (2017). Структурно-функціональні елементи системи висвітлення надводної обстановки на морській ділянці державного кордону України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*, 2, 141-152.

Морская доктрина Украины обеспечит эффективную политику государства в области морской деятельности. *Официальный сайт Украинской морской партии Сергея Кивалова*. <https://ump.org.ua/blog/2018/04/20/morskaya_doktrina_oberechit/> (2018, июнь, 10).

Орзіх, М.П. (2005). Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України. *Актуальні проблеми держави і права*, 26, 18-24.

Постанова про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України та визнання такими, що втратили чинність, постанов Кабінету Міністрів України від 2 червня 1998 р. № 789 та від 11 липня 2002 р. № 984 2003 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 37, 1981.

Постанова про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 р. 2009 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 94, 3216.

Постанова про затвердження положення про прикордонний режим 1998 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 30, 1127.

Постанова про затвердження положення про пункти пропуску через державний кордон та пункти контролю 2010 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 65, 2265.

Постанова про затвердження порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні 1999 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 3, 94.

Постанова про затвердження правил плавання і перебування в територіальному морі, внутрішніх водах, на рейдах та в портах України іноземних військових кораблів 1996 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/529-96-п>>

Постанова про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка

- посвідчення і наукової пов'язки члена такого формування 2000 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 52, 2259.
- Розпорядження про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року 2013* (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 61, 2194.
- Романуха, О.М. (2009). Делімітація сучасного кордону України. *Наука. Релігія. Суспільство*, 4, 110-116.
- Серафімов, В.В. (2018). Державна морська політика України: на шляху до оновлення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.)*, 1, 429-432.
- Сергій Ківалов: нова Морська доктрина України має бути прийнята негайно. *Новини Одеси*. <<http://uanews.odessa.ua/society/2018/02/08/155390.html>> (2018, червень, 10).
- Сіцинський, Н.А. (2014). Аналіз проблем та перспектив договірно-правового оформлення морської ділянки державного кордону України та Російської Федерації. *Інвестиції: практика та досвід*, 17, 154-157.
- Сурмін, Ю.П., Бакуменко, В.Д., Михненко, А.М. (2010). *Енциклопедичний словник з державного управління*. К.: НАДУ.
- Територіальне море України. *Вікіпедія*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Територіальне_море_України> (2018, травень, 14).
- Царенко, В.І. (2012). Правові режими, які застосовують в охороні державного кордону України: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 351-360.
- Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone 1958* (United Nations). *The official website of UN*. <https://www.gc.noaa.gov/documents/8_1_1958_territorial_sea.pdf>
- Memorandum about Historic Bays 1998* (Secretariat of the United Nations). *Official Records of the United Nations Conference on the Law of the Sea*, I.
- Study on Juridical Regime of Historic waters including historic bays 1962* (Secretariat of the United Nations). *The official website of United Nations Office of legal affairs*. <http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_143.pdf>
- United Nations Convention on the Law of the Sea 1982* (United Nations). *The official website of UN*. <http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf>

REFERENCES

AMPU predstavila proekt Stratehii rozvytku portiv meram portovykh mist [ASU presented a draft Port development strategy for port city mayors]. *Oficial'nyj sajt Administracii morskikh portov Ukrainy* [Official site of the Administration of seaports of Ukraine.]. Retrieved from <http://www.uspa.gov.ua/ru/pres-tsentr/novini/novini-ampu/15994-ampu-predstavila-proekt-strategiji-rozvitku-portiv-meram-portovykh-mist> (2018, March, 23). [in Ukrainian].

- Averochkina, T.V. (2013). “Istoricheskie vody” i “istoricheskie zalivy”: problema opredelenija ponjatij [“Historical waters” and “historical bays”: the problem of definition of concepts]. *Juridicheskaja nauka* [Juridical science], no. 1, 83-87. [in Russian].
- Averochkina, T.V. (2018a). Administratyvnyi prymus u pryberezhnykh vodakh Ukrainy [Administrative coercion in coastal waters of Ukraine]. *Lex Portus* [Lex Portus], no. 1, 44-61. [in Ukrainian].
- Averochkina, T.V. (2018b). *Yurysdyktsiia Ukrainy v pryberezhnykh vodakh: administratyvno-pravovyi vymir* [Jurisdiction of Ukraine in coastal waters: administrative and legal measure]. Odesa: Vydavnychiy dim “Helvetyka”. [in Ukrainian].
- Babin, B.V., Pleshko, E.A. (2017). Do pytannia pro vidnovlennia prav Ukrainy yak pryberezhnoi derzhavy v Chornomu ta Azovskomu moriakhi [On the issue of restitution of Ukraine’s rights as a coastal state in the Black Sea and the Sea of Azov]. *Lex Portus* [Lex Portus], no. 4, 22-30. [in Ukrainian].
- Bobrova, Ju.V., Guculjak, V.N., Kolodkin, A.L. (2007). *Mirovoj okean. Mezhdunarodno-pravovoj rezhim. Osnovnye problemy* [World Ocean. The international legal regime. Main problems]. M.: Statut. [in Russian].
- Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone 1958* (United Nations). *The official website of UN*. Retrieved from https://www.gc.noaa.gov/documents/8_1_1958_territorial_sea.pdf [in English].
- Dohovir mizh Ukrainoiu ta Rosiiskoiu Federatsiieiu pro spivrobotnytstvo u vykorystanni Azovskoho moria i Kerchenskoj protoky 2003 (Ukraina, Rosiiska Federatsiia)* [Agreement between Ukraine and the Russian Federation on Cooperation in the Use of the Sea of Azov and the Kerch Strait 2003 (Ukraine, Russian Federation)]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 2004, 22, 1539. [in Ukrainian].
- Kater VMS Ukrainy otkryl ogon’ iz artillerii, presleduja sudno-narushitel’ [The Navy’s boat opened fire from artillery by chasing the offending ship]. Retrieved from <http://real-vin.com/kater-vms-ukrainy-otkryl-ogon-izartillerii-presleduja-sudno-narushitel> (2018, January, 2). [in Russian].
- Krusian, A.R. (2010). *Suchasnyi ukrainskyi konstytutsionalizm* [Contemporary Ukrainian Constitutionalism]. K.: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
- Kuznetsov, S.O., Averochkina, T.V. (2017). Protoky, shcho vykorystovuiutsia dlia mizhnarodnogo sudnoplavstva: okremi aspekty vyznachennia pravovoho statusu ta rezhymu [Straits used for international navigation: some aspects of determining the legal status and regime]. *Lex Portus* [Lex Portus], no. 4, 31-47. [in Ukrainian].
- Lodovykovyi period u zapovidnii spravi (ohliad sytuatsii u zapovidnii spravi v Ukraini u 2013 r.) [Ice Age in the reserve case (review of the situation in the reserve case in Ukraine in 2013)]. *Ekolohiia. Pravo. Liudyna* [Ecology. Law. Human], 2014, 21–22 (61–62). [in Ukrainian].
- Mazur, V. (2017). Strukturno-funktsionalni elementy systemy vysvitlennia nadvodnoi obstanovky na morskii diliantsi derzhavnogo kordonu Ukrainy [Structural and functional elements of the system of illumination of the surface environment on the sea section of the state border of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Viiskovi ta tekhnichni nauky* [Collection

of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Military and Technical Sciences], no. 2, 141-152. [in Ukrainian].

Memorandum about Historic Bays 1998 (Secretariat of the United Nations). *Official Records of the United Nations Conference on the Law of the Sea*, I. [in English].

Morskaja doktrina Ukrainy obespechit jeffektivnuju politiku gosudarstva v oblasti morskoi dejatel'nosti [The marine doctrine of Ukraine will ensure an effective state policy in the field of maritime activities.]. *Oficial'nyj sajt Ukrainskoj mors'koj partii Sergeja Kivalova* [The official website of Sergei Kivalov's Ukrainian Maritime Party]. Retrieved from https://ump.org.ua/blog/2018/04/20/morskaya_doktrina_obepechit/ (2018, June, 10). [in Russian].

Orzikh, M.P. (2005). Innovatsiina rekonstruktsiia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy [Innovative reconstruction of the administrative-territorial structure of Ukraine]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* [Actual problems of state and law], no. 26, 18-24. [in Ukrainian].

Postanova pro vnesennia zmin do deiakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrainy ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 chervnia 1998 r. № 789 ta vid 11 lypnia 2002 r. № 984 2003 (Kabinet Ministriv Ukrainy) [The Resolution on amending certain acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the repeal of the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 2, 1998 No. 789 and July 11, 2002, No. 984 2003]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 37, 1981. [in Ukrainian].

Postanova pro zatverdzhennia Morskoi doktryny Ukrainy na period do 2035 r. 2009 (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Resolution on approval of the Maritime Doctrine of Ukraine for the period up to 2035, 2009 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 94, 3216. [in Ukrainian].

Postanova pro zatverdzhennia polozhennia pro prykordonnyi rezhym 1998 (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Regulation on approval of the regulation on the border regime of 1998 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 30, 1127. [in Ukrainian].

Postanova pro zatverdzhennia polozhennia pro punkty propusku cherez derzhavnyi kordon ta punkty kontroliu 2010 (Kabinet Ministriv Ukrainy). [Decision on approval of the provisions on entry points through the state border and control points 2010 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 65, 2265. [in Ukrainian].

Postanova pro zatverdzhennia poriadku zdiisnennia koordynatsii dialnosti orhaniv vykonavchoi vlady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia z pytan doderzhannia rezhymiv na derzhavnomu kordoni 1999 (Kabinet Ministriv Ukrainy) [The Resolution on Approval of the Procedure for Coordination of the Activities of the Executive Bodies and Local Self-Government Bodies on Compliance with the State Border Regimes 1999 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 3, 94. [in Ukrainian].

Postanova pro zatverdzhennia pravyl plavannia i perebuвання v terytorialnomu mori, vnutrishnikh vodakh, na reidakh ta v portakh Ukrainy inozemnykh viiskovykh korabliv

1996 (Kabinet Ministriv Ukrainy). [Regulation on the approval of rules of navigation and stay in the territorial sea, inland waters, raids and ports of Ukraine of foreign warships 1996 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/529-96-п/print1521022658388336> [in Ukrainian].

Postanova pro zatverdzhennia Typovoho statutu hromadskoho formuvannia z okhorony hromadskoho poriadku i derzhavnogo kordonu, opysiv vrazkiv blanka posvidchennia i narukavnoi pov'iazky chlena takoho formuvannia 2000 (Kabinet Ministriv Ukrainy) [The decision to approve the Model Statute of Public Formation for the Protection of Public Order and the State Border, the descriptions of samples of the certificate form and bandage of a member of such a formation 2000 (the Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 52, 2259. [in Ukrainian].

Romanukha, O.M. (2009). Delimitatsiia suchasnoho kordonu Ukrainy [Delimitation of the modern border of Ukraine]. *Nauka. Relihiia. Suspilstvo* [Science. Religion. Society], no. 4, 110-116. [in Ukrainian].

Rozporiadzhennia pro zatverdzhennia stratehii rozvytku morskyykh portiv Ukrainy na period do 2038 roku 2013 (Kabinet Ministriv Ukrainy). [Order on approval of the strategy of development of sea ports of Ukraine for the period up to 2038 2013 (Cabinet of Ministers of Ukraine)]. *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 61, 2194. [in Ukrainian].

Serafimov, V.V. (2018). Derzhavna morska polityka Ukrainy: na shliakhu do onovlennia [State Maritime Policy of Ukraine: On the Way to Upgrade.]. *Pravovi ta instytut-siini mekhanizmy zabezpechennia rozvytku Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehtatsii: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Odesa, 18 travnia 2018 r.)*. [Legal and institutional mechanisms for the development of Ukraine in the conditions of European integration: materials of the International Scientific and Practical Conference (Odessa, May 18, 2018)], 1, 429-432. [in Ukrainian].

Serhii Kivalov: nova Morska doktryna Ukrainy maie buty pryiniata nehaino [Sergei Kivalov: The new Maritime Doctrine of Ukraine should be adopted immediately]. *Novyny Odesy* [Odessa News]. Retrieved from <http://uanews.odessa.ua/society/2018/02/08/155390.html> (2018, June, 10). [in Ukrainian].

Sitsynskiy, N.A. (2014). Analiz problem ta perspektyv dohovirno-pravovoho oformlennia morskoi dilianky derzhavnogo kordonu Ukrainy ta Rosiiskoi Federatsii [Analysis of the problems and prospects of contractual registration of the maritime section of the state border of Ukraine and the Russian Federation.]. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], no. 17, 154-157. [in Ukrainian].

Study on Juridical Regime of Historic waters including historic bays 1962 (Secretariat of the United Nations). *The official website of United Nations Office of legal affairs*. Retrieved from http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_143.pdf [in English].

Surmin, Yu.P., Bakumenko, V.D., Mykhnenko, A.M. (2010). *Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnogo upravlinnia* [Encyclopedic Dictionary of Public Administration]. K.: NADU. [in Ukrainian].

Terytorialne more Ukrainy [The territorial sea of Ukraine]. *Wikipediia* [Wikipedia]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Terytorialne_more_Ukrainy (2018, May, 14). [in Ukrainian].

Tsarenko, V.I. (2012). Pravovi rezhymy, yaki zastosovuiut v okhoroni derzhavnogo kordonu Ukrainy: porivnialnyi analiz [Legal regimes that apply in the protection of the state border of Ukraine: comparative analysis]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnurishnikh sprav* [Scientific Herald of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs], no. 1, 351-360. [in Ukrainian].

United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 (United Nations). *The official website of UN*. Retrieved from http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf [in English].

V Chernom more zaderzhali inostrannoe sudno s kontrabandoj [In the Black Sea, a foreign ship was detained with smuggling]. *Fokus* [Focus]. Retrieved from <https://fokus.ua/country/388273/> (2018, January, 1). [in Russian].

VMS ZS Ukrainy [Navy of the Armed Forces of Ukraine]. *Ofitsiina storinka u sotsialnii merezhi Facebook* [Official page in Facebook]. Retrieved from https://www.facebook.com/pg/navy.mil.gov.ua/posts/?ref=page_internal (2018, January, 1). [in Ukrainian].

Zakon pro derzhavnyi kordon Ukrainy 1991. (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the State Border of Ukraine 1991 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 1992, 2, 5. [in Ukrainian].
Zakon pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy 2003. (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the State Border Guard Service of Ukraine 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine], 17, 740. [in Ukrainian].

Zakon pro morskii porty Ukrainy 2012. (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the Seaports of Ukraine 2012 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 2013, 7, 65. [in Ukrainian].

Zakon pro ratyfikatsiiu Konventsii Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii z morskoho prava 1982 roku ta Uhody pro implementatsiiu Chastyny XI Konventsii Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii z morskoho prava 1982 roku 1999 (Verkhovna Rada Ukrainy). [The Law on the Ratification of the Convention Concerning the Establishment of the National Law of the Sea 1982 on the right to freedom of association Partial XI of the Convention on the Rights of the Child of the Law of the Sea 1982 1999 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 31, 254. [in Ukrainian].

Zakon pro uchast hromadian v okhoroni hromadskoho poriadku ta derzhavnogo kordonu 2000 (Verkhovna Rada Ukrainy) [Law on Citizen Participation in the Protection of Public Order and the State Border of 2000 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 40, 338. [in Ukrainian].

Zakharchuk, D. (2017). Obruntuvannia osnovnykh napriamiv naukovykh doslidzhen okhorony derzhavnogo kordonu na morskii diliansi ta vykliuchnoi (morskoi) eko-

nomichnoi zony Ukrainy [Substantiation of the main directions of scientific research on the protection of the state border on the maritime sector and the exclusive (maritime) economic zone of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Viiskovi ta tekhnichni nauky* [Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Military and Technical Sciences], no. 2, 70-84. [in Ukrainian].

Zolka, V.L. (2014). Administratyvno-pravovyi status ob'iednan hromadian yak sub'iektiv okhorony derzhavnoho kordonu Ukrainy [Administrative and legal status of associations of citizens as subjects of protection of the state border of Ukraine]. *Nauka i pravookhorona* [Science and Law Enforcement], no. 2(24), 62-70. [in Ukrainian].

